

Резюмета на научни публикации на гл. ас. д-р Христо Димитров Попов

Представеният списък от резюмета на научни публикации е съобразен с подредбата и номерацията на списъка на научните публикации, приложен към документите за участие в конкурса за доцент. Резюмета не са представени на публикации № 23, 27, 28, 29, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70. Тези текстове имат характер на първични публикации и представят в съкратен вид резултати от теренна работа за даден археологически обект (най-често през конкретен сезон), като ги въвеждат в научна употреба. Друга част са текстове към каталози за изложби и също представят в съкратен вид теренните резултати от проучване на конкретен обект.

№ 1.

Х. Попов. Отново за тракийския поход на Александър III Македонски през 335 г. пр. н. е. В: Стипендианти на фондация „Отворено общество 1995”, София 1996, стр. 7 – 36.

Студия

Студията представлява обстойно изследване на похода на македонския цар Александър III в Тракия, базирано на антични писмени свидетелства, нумизматични, археологически и епиграфски данни. Тя започва с преглед и критичен анализ на сведенията на античните автори и на историографията по темата. Продължава с разискване на възможните трасета на похода, локализацията на местностите и на споменатите в изворите тракийски племена. С цел да се изясни въпроса за движението на македонската войска се обръща внимание на исторически, нумизматични и епиграфски свидетелства за пътно-търговската мрежа в Тракия до похода в 335 г. пр. Хр. В хода на дискусиата се разглеждат политическите и икономическите интереси на Македония в Тракия и отношението им към целите на похода.

№ 2.

Ch. Popov. Philippopolis – Archäologie und Geschichte. In: Pistiros et Thasos. Structures économiques dans la Peninsule Balkanique aux VII – II siècles avnt J.-C. Opole 2000, 123 – 133. ISBN 83-88796-07-0

Статията прави ревизия на теренните проучвания на предримския Филипополис. Като се прави анализ на публикациите на Д. Цончев, П. Детева, Л. Ботушарова и А. Пейков за техните изследвания в района на Трихълмието и се корелират с новите към тогавашния момент теренни резултати на Б. Колева, М. Мартинова и М. Боспачиева се предлага нова периодизация на обитаването на селището на Трихълмието през втората половина на I хил. пр. Хр. Особено внимание се обръща на укрепителната система на Небет тепе и различните ѝ фази. Въпреки често загубената информация за стратиграфските позиции на откритите някога структури и движими материали, се прави сравнителен анализ на публикуваното от различните

автори, като се доказва спекулативният характер на част от предлаганите от А. Пейков теории за градските характеристики на селището от бронзовата и желязната епохи. Прави се сравнение между причините довели до формирането на Филипополис като селище с централни функции и тези, които се констатирали при други урбанизирани центрове в предримска Тракия.

2. Като втора основна категория са отбелязани пътищата от местно значение. Това са редица засвидетелствани трасета, чието функциониране е имало водещо значение за развитието на някои от основните микрорайони в Тракия. С конкретни примери като такива пътища са отбелязани тези по долината на р. Струма, през западните старопланински проходи, по долината на Места и през Западните Родопи и др. Функционирането на пътищата от местно значение е коментирано в контекста на емпорион Пистирос и неговото значение за развитието на селищната и пътната мрежи в района на Западните Родопи, горното течение на р. Марица и западните части на Средна гора.

№ 3.

M. Domaradski und H. Popov. Straßen und Wege in Thrakien während der späten Eisenzeit (6. – 1. Jh. v. Chr.). In: Karasura. Untersuchungen zur Geschichte und Kultur des alten Thrakien. Weissbach 2001, s. 131 – 141. ISBN 3-930036-59-2

Текстът анализира основните пътища и комуникации в Тракия през късната желязна епоха. Коментират се основните възможности за тяхната реконструкция, като се прави преглед на двете основни направления в историографията. В статията се прави реконструкция на най-използваните в предримската епоха пътни трасета, като се изхожда от най-новите сведения от археологическото проучване на известни тракийски селищни центрове и се корелира тази информация с актуалните данни от областта на епиграфиката и нумизматиката. Пътната мрежа от късножелязната епоха се разделя на две основни категории: 1. Пътища с общотракийско значение. Като такива се определят пътищата по долината на Марица, по северното егейско крайбрежие, по западнопонтийското крайбрежие и по Подунавие. Тяхното дълготрайно функциониране се засвидетелства в редица случаи през цялата втора половина на I хил. Пр. Хр. Не само от писмени сведения, но и косвено, въз основа на многобройните импортни стоки, които достигат вътрешните тракийски територии по тях и се концентрират основно в техния ареал.

№ 5.

П. Делев, Х. Попов. Античната пътна мрежа в района на Средна Места. В: Копривлен, т. I. Спасителни археологически проучвания по пътя Гоце Делчев-Драма, 1998-1999. София 2002, 55-61. ISBN 954-90387-6-9

Статията разглежда пътната мрежа в района на Средна Места, във връзка с открития и проучен обект при с. Копривлен, Гоце Делчевско. Въпросът е слабо изследван в научната литература, освен това древните извори по въпроса са ограничени. Методът, който се използва тук е съпоставяне на античните свидетелства със сведения за традиционната пътна мрежа в Средновековието и в по-ново време. Дава се картина на разклонената пътна мрежа в участъците между Неврокопското поле и Драма и Серес, а останките от стари пътни настилки говорят за приемственост и

традиция в използването на пътищата. Разглеждат се и алтернативните трасета на пътя, свързвал Неврокопското поле през Западните Родопи с долината на Марица в района на Пазарджик и Пловдив. Макар че данните са оскъдни, се достига до изводи за значението на пътя през долината на Средна Места за комуникациите между Беломорието и Горнотракийската низина, като се акцентира на мястото на селището при Копривлен като важен кръстопът в античната пътна мрежа.

№ 6.

Х. Попов. Цедки. В: Копривлен, т. I. Спасителни археологически проучвания по пътя Гоце Делчев-Драма, 1998-1999. София 2002, 169-174. ISBN 954-90387-6-9

Текстът е посветен на една оригинална група артефакти сред изобилния керамичен материал, открит по време на спасителните проучвания на обекта при с. Копривлен. Акцентът на проучването е върху функционалното предназначение и контекста на намиране на тези съдове, тъй като те са силно фрагментирани и с единични изключения не позволяват възстановяване на формата. Основно внимание е отделено на голямата група цедки с орebrявания от вътрешната страна, като след анализ на етнографски и археологически паралели се достига до тезата за възможната им употреба в производството на сирене. Обърнато е внимание и на други фрагменти от цедки от различни типове съдове, като е изследвана формата и предназначението им.

№ 7.

Х. Попов. Строителна керамика. В: Копривлен, т. I. Спасителни археологически проучвания по пътя Гоце Делчев-Драма, 1998-1999. София 2002, 186-191. ISBN 954-90387-6-9

Статията разглежда въпроса за керемидите от лаконска покривна конструкция, открити при проучването на селището от I хил. пр. Хр. при с. Копривлен. Първо е обърнато внимание на контекста на местонамирането им на обекта. После са обсъдени технологичните им белези и украсата, която имат част от фрагментите. Предложена е типология съобразно профила на страничния ръб на дългите страни на най-често срещания клас на плоските керемиди. Разгледани са и фрагментите от значително по-рядко срещания на обекта клас на калиптерите. Строителната керамика, на която е посветена статията, се намира в контекста на материали от архаичната и класическата епоха и вероятно е произведена на място. Накрая са разгледани проблемите на интерпретацията на този материал, като е направено сравнение с употребата на лаконски керемиди в други обекти в Тракия, като Пистирос, Кабиле, Сборяново и Севтополис.

№ 8.

P. Delev, H. Popov. The Ancient Road Network in the Middle Mesta Region. In: Koprivlen, vol. I. Rescue Archaeological Investigations along the Gotse Delchev - Drama Road, Sofia 2002, 57-63. ISBN 954-90387-7-7

Статията разглежда пътната мрежа в района на Средна Места, във връзка с открития и проучен обект при с. Копривлен, Гоце Делчевско. Въпросът е слабо изследван в научната литература, освен това древните

извори по въпроса са ограничени. Методът, който се използва тук е съпоставяне на античните свидетелства със сведения за традиционната пътна мрежа в Средновековието и в по-ново време. Дава се картина на разклонената пътна мрежа в участъците между Неврокопското поле и Драма и Серес, а останките от стари пътни настилки говорят за приемственост и традиция в използването на пътищата. Разглеждат се и алтернативните трасета на пътя, свързвал Неврокопското поле през Западните Родопи с долината на Марица в района на Пазарджик и Пловдив. Макар че данните са оскъдни, се достига до изводи за значението на пътя през долината на Средна Места за комуникациите между Беломорието и Горнотракийската низина, като се акцентира на мястото на селището при Копривлен като важен кръстопът в античната пътна мрежа.

№ 9.

H. Popov. Strainers. In: Koprivlen, vol. I. Rescue Archaeological Investigations along the Gotse Delchev - Drama Road, Sofia 2002, 167-173. ISBN 954-90387-7-7

Текстът е посветен на една оригинална група артефакти сред изобилния керамичен материал, открит по време на спасителните проучвания на обекта при с. Копривлен. Акцентът на проучването е върху функционалното предназначение и контекста на намиране на тези съдове, тъй като те са силно фрагментирани и с единични изключения не позволяват възстановяване на формата. Основно внимание е отделено на голямата група цедки с орebrвявания от вътрешната страна, като след анализ на етнографски и археологически паралели се достига до тезата за възможната им употреба в производството на сирене. Обърнато е внимание и на други фрагменти от цедки от различни типове съдове, като е изследвана формата и предназначението им.

№ 10.

H. Popov. Construction Ceramics. In: Koprivlen, vol. I. Rescue Archaeological Investigations along the Gotse Delchev - Drama Road, Sofia 2002, 185-189. ISBN 954-90387-7-7

Статията разглежда въпроса за керемидите от лаконска покривна конструкция, открити при проучването на селището от I хил. пр. Хр. при с. Копривлен. Първо е обърнато внимание на контекста на местонамирането им на обекта. После са обсъдени технологичните им белези и украсата, която имат част от фрагментите. Предложена е типология съобразно профила на страничния ръб на дългите страни на най-често срещания клас на плоските керемиди. Разгледани са и фрагментите от значително по-рядко срещания на обекта клас на калиптерите. Строителната керамика, на която е посветена статията, се намира в контекста на материали от архаичната и класическата епоха и вероятно е произведена на място. Накрая са разгледани проблемите на интерпретацията на този материал, като е направено сравнение с употребата на лаконски керемиди в други обекти в Тракия, като Пистирос, Кабиле, Сборяново и Севтополис.

№ 11.

Ch. Popov. Zur Frage der Siedlungskontinuität bei den Stadtzentren in Thrakien und Illyrien während der Eisenzeit. In: Archaeologia Bulgarica, 2004, 1, 13-24. ISSN

Текстът разглежда въпросите, свързани със селищния континуитет при градските центрове в Тракия и Илирия през желязната епоха. Селищните системи през РЖЕ в Тракия и Илирия имат своите особености, които се отразяват донякъде и в приемствеността между агломерациите от ранните фази на желязната епоха и в по-късните градски центрове. Селищната система в Тракия през първата половина на I хил. пр. Хр. е сравнително нетрайна, с кратки периоди на обитаване и честа промяна на местоположението на селищата. Ето защо би могло да се говори за полууседналост. Обратно на това, в Илирия селищната система и основните форми в нея се развиват и установяват до голяма степен още през късните фази на БЕ. Селищата тук показват устойчивост и дълготрайност на обитаването. Тази трайна уседналост се отразява до голяма степен и на местата, където по-късно се развиват градски центрове. В Тракия, селищата, при които може да се говори за по-ранно обитаване, са далеч по-малко от тези, при които континуитет в обитаването открито липсва. В Илирия, по отношение на градските центрове може да бъде отбелязано едно по-равномерно и постъпателно развитие, което намира израз и в по-голяма продължителност на живота.

№ 12.

H. Popov. Gesetzmäßigkeiten in der Konzentration und Besiedlung der Zentralorte in Alt-Thrakien während der Jüngerer Eisenzeit. In: Von Domicia bis Drama. Gedenkschrift für Jan Lichardus. Sofia 2004, s. 231 – 237. ISBN 954-91587-2-1

В статията се коментират закономерности, които се отбелязват при разположението и гъстотата на разпределение на селища с централни функции в Тракия през втората половина на I хил. пр. Хр. Натрупването на емпирични данни през последните десетилетия позволява да се направи анализ на зоните на концентрация на такива центрове. Развитие на селищния живот в Тракия, показва че от края на VI и V в. пр. Хр. интензивно се развиват редица селищни центрове с водещи политически, стопански и култови функции. Същевременно гъстотата на тяхното разпределение е много различна. Оформят се три основни зони. 1. В крайбрежната зона (северноегейско и западно черноморско крайбрежие), в хинтерланда на новообразуваните гръцки колонии почти напълно отсъстват големи селищни тракийски центрове, които да показват централни функции. Тук са представени редица малки, сателитни селища. В тази зона водещата роля в селищната йерархия е поета от гръцките колонии. Във втората зона, оформила се по долината на големите реки в Южна Тракия и в Североизточна Тракия гъстотата на селищата с ясно изразени функции в селищната йерархия също е сравнително голяма. Тази гъстота нараства особено през IV в. пр. Хр. В същото време тези селища не показват висока устойчивост. С малки изключения нямат дълготраен живот и често сменят своята роля. Трета зона се оформя северно от Балкана, на запад от долината на р. Янтра. Тук проучванията на този етап не показват голяма диференциация и ясно разделение във вътрешноселищната йерархия. Тази зона остава и най-отдалечена спрямо важните централни за Тракия комуникации. Като цяло може да се отбележи, че селищните центрове във вътрешните тракийски територии през късножелязната епоха показват честа смяна,

нестабилност и сравнително краткотрайно обитаване. Въпреки това се развиват отново и отново нови центрове, които заменят старите. Дълготрайните центрове са малко на брой и са по-скоро изключение в общата картина.

№ 13.

Х. Попов. Археометалургия на желязната епоха в България – състояние и перспективи на проучванията. – Археология, 2004, 1-2, 33-41. ISSN 0324-1203

Често в българските археологически и исторически изследвания се среща твърдението, че през ранно желязната епоха на територията на древна Тракия е функционирала много добре развита металургия. Прегледът на публикациите към днешна дата са в очевиден контраст между направените хипотези и наличните доказателства. Голяма част от изследванията са базирани на сведенията, съдържащи се античните писмени извори, макар че последните предлагат ограничено количество специфична информация, която не може да бъде прилагана в съвременните проучвания.

Ясно могат да бъдат разграничени две групи от публикации. На пръв поглед те имат се вписват в рамките на археометалургичните изследвания, но на практика те дискутират различни типове находки и структури, употребата на различни методологии (както и проблеми свързани с тяхното приложение), следвайки различни направления и анализирайки факти на различни нива.

*Авторът нарича условно първата група „археологическа”. Тя включва публикации на археолози, чиито изследвания засягат (често индиректно) публикуването на рудни залежи и металургия през желязната епоха. В сравнителните изследвания на селищните могили и плоски селища археометалургичните проблеми остават изолирани и недостатъчно развити. Ситуацията контрастира състоянието на проучванията свързани с халколита и бронзовата епоха. За съжаление бумът през 70-те и 80-те години на XX век в изследванията на праисторически медни залежи не използва отдалата се възможност за натрупване на опит и развитие на нови методи. Няколко публикации представят отделни сведения за останки от рудни разработки и металургична дейност. В повечето случаи те са резултат от изследвания *in situ* включени в проучването. Най-често срещания тип на публикации в т. нар. „археологическа” група е свързан с желанието да се намерят металургични центрове на базата на концентрацията на метални артефакти в даден регион. Обикновено се засяга хипотезата, че ако местно ателие/работилница са засвидетелствани в региона, то тогава и добивните и металообработващи центрове би трябвало да са там, предоставяйки суровия материал. Методологическите пречки в опитите да се направят такива заключения са свързани с основен проблем в българската археометалургия на желязната епоха. Най-често са достъпни крайните продукти или останки от последната брънка от производствената верига (ателиета, работилници, сечива). Това изисква изследване на някои селища, където са откривани структури и находки, свързани с обработката на метала. Добри примери за това са Пистирос, Сборяново и Копривлен. В Пистирос и Копривлен за първи път е обърнато истинско внимание на въпроса (и двата обекта са изследвани археологически и интердисциплинарно) за връзката между металопреработващите дейности и възможните източници на суров*

материал. На този етап този подход все още е изолиран случай, засягащ проблеми от методологически характер, които изглеждат са хронични за археометалургията на желязната епоха в България.

Втората голяма група публикации може да бъде наречена „геоложка”. Тези публикации са написани от геолози и минни инженери. За разлика от изследванията на „археологическата” група, структурите привличащи авторския интерес тук са свързани основно с началните звена на металургичната производствена верига. Те са представени от формите на терена, каквито са рудните останки, тези от рудния добив, стопяването на метала в района на източниците на минерали и свързани с тях случайно открити находки. Тези публикации всъщност са записи и представят наблюдения извършени на място. Тук няма теренни интервенции и предположенията са направени основно по данните на откритите и датирани структури. Няма обект свързан с металургията, датиран през желязната епоха и документиран чрез археологически методи.

Сравнителната карта на обектите, дискутирани в публикациите на „археологическата” и „геоложката” група представя почти пълно несъответствие на източниците.

Може да се направи основно заключение, че няма връзка между отделните звена на металургичната производствена верига и няма данни отнасящи се до част от тези връзки. Основните проблеми за решаване са липсата на конкретност и малкото доказателства, дължащо се на умисленото нарушаване на терена, ниската степен на интердисциплинарност и ограниченото количество на използваните работни методи.

Накрая авторът формулира набор от задачи, които трябва да бъдат решени за постигането на развитие в археометалургичните проучвания в България.

№ 14.

H. Popov. Urbanisierungsprozesse bei Thrakern und Illyern – Modelle der Stadtwerdung. – In: J. Biel, D. Krause (Hrsg.). Frühkeltische Fürstensitze. Älteste Städte und Herrschaftszentren nördlich der Alpen?. Internationaler Workshop zur keltischen Archäologie in Eberdingen –Hochdorf . 12 und 13. September, 2003. Archäologische Informationen aus Baden-Württemberg, 2005, Heft 51, 71-77, 120-124. ISBN 3-927714-79-8

В доклада пред проведената в Хохдорф конференция и в последвалата публикация се прави сравнителен анализ на различните видове водещи урбанизационни процеси, които водят до образуването и развитието на селища с централни функции в източните и западните части на Балканите през късната желязна епоха. Извеждат се основни модели на развитие въз основа на водещи политически, култови, транспортни и производствени функции, като се сравняват в рамките на тези модели известните на науката до този основни селищни центрове в Тракия и Илирия. Прави се сравнителна хронология на тяхното обитаване и се анализира кой тип центрове показват по-дълго или респективно по-краткотрайно обитаване. При Тракия и Илирия са на лице и редица различия в общественения модел, особено що се отнася до този, който се налага в Южна Илирия. В обобщен вид може да се каже, че между Тракия и Илирия от една страна и между различните модели от друга съществуват специфични разлики. Много урбанизирани селища в Тракия се

развиват бързо, но и също толкова бързо замират и показват кратък живот. В Илирия, обратно, повечето от градските центрове показват значително по-дълъг живот в сравнение с тракийските. Може да се предположи, че този селищен феномен е свързан с особености в селищното развитие през ранножелязната епоха. Но може да се каже, че тези различия се дължат и на специфики в централизационните модели представени в западните и източните части на Балканите.

№ 15.

P. Delev, H. Popov. Das antike Strassennetz im mittleren Mestagebiet. – BAR International Series 1350, 2005, 103-107. ISBN 1-84171-696-0

В текста се разглеждат пътните трасета, свързвали северното егейско крайбрежие с долината на Средна Места и продължаващи в северна посока през Родопите за района на Горнотракийската низина. Проблемът се анализира в контекста на резултатите от проучванията на тракийския селищен обект при с. Копривлен. По археологически, епиграфски, нумизматични и исторически данни се установява, че от района на долните течения на Места и Струма към района на Копривлен са водели поне две алтернативни пътни трасета, които са били активни през различни исторически периоди. На север, пресичайки Места пътните комуникации са протичали през няколко алтернативни трасета през Западните Родопи към районите на днешни Пазарджикско и Пловдивско. От гледна точка на актуалните археологически резултати може да се твърди, че още в периода VIII-VI в. пр. Хр. комуникациите по Средна Места са имали важно значение. Ако се отчетат и находките на микенска керамика в района на Копривлен, то назад във времето тази роля може да бъде отнесена до времето на късната бронзова епоха.

№ 16.

X. Попов. Към проблематиката на строителната керамика от селищния обект при с. Копривлен, Гоцеделчевско. – В: Heros Hephaistos. Studia in honorem Liubae Ogneva-Marinova, Велико Търново, 2005, 345-355. ISBN 954-775-531-5

При спасителните археологически проучвания по трасето на пътя Гоце Делчев – Драма на обект „тракийско селище“ при с. Копривлен през 1995-98 г. е открито значително количество строителна керамика. Комплексът строителна керамика от с. Копривлен, Гоце Делчевско предлага на този етап от проучванията един от най-ранните примери за нейната употреба и налагане в тракийска среда. Присъствието на този тип керамика на обекта, контекстът на нейното откриване, както и някои нейни характерни особености, позволяват да бъдат изведени няколко групи въпроси, на които е посветена и тази статия.

№ 17.

X. Попов. Една ранножелязна находка от Кюстендил. – Известия на историческия музей Кюстендил, т. X, 2005, 51-62. ISSN 0861-4342

През 1996 г. по време на археологическите разкопки на базилика № 7 в Кюстендил без контекст е открита една интересна находка от ранната желязна епоха. Става въпрос за бронзово миниатюрно копие на биконичен съд

с една дръжка. Подобни предмети в специализираната литература са познати като висулки и в периода VIII-VI в. Пр. Хр. Са познати от широк ареал между Пелопонес на юг и долината на Вардар на север. Известни са и като «македонски бронзове». Функционалната им интерпретация най-често ги свързва с носията и различни нейни аксесоари. Находката от Кюстендил намира паралели в някои находки от средното поречие на Вардар. Въз основа на наличните паралели авторът датира бронзовата миниатюра от Кюстендил в VII в. пр.Хр.

Анализът на обитаването от времето на желязната епоха на територията на по-късната римска Пауталия към днешна дата и актуалното състояние на проучванията е твърде проблематично. Въпреки това някои други находки от околностите на съвременния град Кюстендил дават допълнителни индикации за обитаването през ранножелязната епоха в района. Появата на нови и нови находки от групата на «македонските бронзове» от района на Кюстендил дава възможност за обособяването на локална група в тази част от горното течение на р. Струма.

№ 18.

Х. Попов. Тракийски градове и римски градове. Има ли приемственост? – In: Stephanos Archaeologicos in honorem Professoris Ludmili Getov. Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis, Supp. IV, София, 2005, 610-618.

Въпросът за евентуалния континуитет между по-ранни тракийски селища с централни функции и наследилите ги римски градове е поставян и преди в нашата историография. Разкопките от обекти като Пауталия, Германия, Сердика, Нове, Августа Траяна и др. показват, че често се откриват материали от желязната епоха. Въпросът е доколко става въпрос за чисто топографска приемственост или за функционална приемственост, при която римските средища наследяват водещите функции в селищната йерархия, на своите предшественици, съществували на това място. Прегледът на известната към настоящия момент теренна информация дава възможност сравнително бързо да се отговори на въпроса. Сигурно е, че през последните десетилетия броят на известните предримски урбанизирани центрове рязко нарастна. Въпреки това по-скоро изключение са тези, при които може да бъде установена приемственост с последващата римска епоха. По времето, когато римляните превръщат Тракия в провинция повечето от известните от класическата и елинистическата епоха средищни центрове вече не са съществували. Дори и за Кабиле не може да бъде установена приемственост по модела „тракийски град – римски град“. Единственото сигурно изключение за такава приемственост е Филипополис. По-ранните материали, откривани при проучванията на други римски градове в Тракия са оскъдни и в никакъв случай не показват интензивно обитаване и функции, които са свързани с някаква по-централна роля в селищната система.

Трябва да бъде казано, че през последните 100 години на територията на много от римските градове са водени интензивни археологически проучвания, така че трудно може да се очаква някаква коренна промяна в така обрисованата картина.

Според автора липсата на функционален континуитет между тракийските и римските средищни центрове се дължи на особености в селищната структура през двата разглеждани периода. Акцентите в

римските урбанизирани центрове са различни. Тяхната връзка с армията и с инфраструктурата на една далеч по-голяма и дълготрайна политическа структура често изисква разполагането им на такива места, които нямат приемственост с по-ранните средищни центрове на малките тракийски политически формации. Изискванията в инфраструктурата са различни. По тази причина този факт често рефлектира в липсата на функционален контунюитет.

№ 19.

Х. Попов. Alexander Fol, Jan Lichardus (†), Vassil Nikolov (Hrsg.). *Die Thraker. Das goldene Reich des Orpheus* – Philipp von Zabern Verlag, 2004, 384 стр. ISBN 3-8053-3341-2. – Археология, 2005, 1-4, 211-219. ISSN 0324-1203

Текстът представлява рецензия на каталога, съпътстващ изложбата „Траките. Златното царство на Орфей“, представена през лятото и есента на 2004 г. в Бон, Германия. В хода на изложението авторът спира вниманието си последователно върху всички седем раздела на каталога - 1. Праистория, 2. Микенска Тракия, 3. Царски династии, 4. Богове, 5. Вярa и култ, 6. Тракийското техне, 7. Трация Романа. Наред с достойнствата (добрите анотации, представянето на нови за научната общност находки от земите на древна Тракия, богатият илюстративен материал и др.) аргументирано се посочват и слабите страни, откривани предимно в текстовата част на изданието. Критиките са насочени към недостатъчната фактологична подкрепа на някои от тезите, застъпени от различните автори на каталога, към пропуски в коректното цитиране на литературата, към опитите за изкуствена екстраполация на част от находките, към липсата на логика в структурирането на някои от темите.

№ 20.

Ch. Popov. Eine ältereisenzeitliche Fibelgruppe aus Koprivlen (Südwestbulgarien) – Problemkreis und Interpretationsversuche. – *Archeologia Bulgarica*, X, 2006, 2, 9-36. ISSN 1310-9537

Студия

Студията е посветена на една особено интересна и важна от научна гледна точка група фибули от ранножелязната епоха. В контекста на многобройните находки на този тип артефакти, са включени и тези, открити при проучването на обекта при с. Копривлен, Гоце Делчевско. Студията започва с критичен преглед на литературата по въпроса, като посочва изключително разнообразната терминология, използвана от различните автори, работили по темата (Robinson, Kilian, Bader, Mandescu, Гергова, Vasic). На базата на анализ на проследимото развитие и разпространението на типа, авторът предлага използването на неутрален и регионално ненатоварен термин: „едноспирални дъговидни фибули с четириъгълна, седловидно изрязана от горната страна плочка на иглодържателя”.

Основната част от изследването е посветена на въпроса за хронологическата еволюция на този тип накити, като се използват находки от добре датирани комплекси. Това позволява да се направи и извода, че фибулите от Копривлен гравитират към северноегейската и халкидическата група. Авторът отбелязва, че находките от Копривлен допълват съществено

наличната информация не толкова за основния тип, колкото за един от неговите варианти. Така въз основа на новите открития и на някои особености на декорацията на фибулите от Копривлен е направена известна корекция на тяхната първоначална датировка. От своя страна тази корекция води към изводи, свързани с общите тенденции на развитие на типа. В сравнение с по-ранните екземпляри се отчита силното редуциране на размерите при почти всички представители на изследвания тип. Посочените наблюдения, заедно със стратиграфските данни, позволяват на автора да аргументира мнението си, че мястото на групата фибули от Копривлен и Ляски е в средните и късните етапи от развитието на варианта.

В заключението на студията са обобщени посочените промени като индикация за общите промени в носията на Балканите на границата между двете основни фази на желязната епоха. Постепенното намаляване на размерите и количеството на металните аксесоари към облеклото в югозападна Тракия са свързани с влиянието на гръцката носия и навлизането на драпираното облекло. Отбелязано е и, че технологичната леснота и достъпност също биха могли да играят роля в постепенното опростяване на формата на фибулите и развиването на масова продукция в различни производствени центрове. В този смисъл селищният обект при Копривлен е пример за производствен център, в който анализираниите по-горе промени намират своя веществен израз.

№ 21

Х. Попов. Селищен обект Куш кая в контекста на обитаването през ранната желязна епоха в района на Средна Арда, Източни Родопи. – Сборник Есенни четения Сборяново. Селищен модел в Североизточна България, т. 4, Варна, 2006, 47-65. ISBN 978-954-579-676-0

Статията има за цел да представи на научната общественост постигнатите резултати от теренното проучване през 2005-2006 г. на селище от късната бронзова и ранната желязна епохи в м. Куш Кая близо до с. Вълче поле, община Любимец. Археологическият обект е разположен на върха на хълм в периферията на южните склонове на източнородопския рид Гората. Два големи каменни масива доминират над по-високите части от Куш кая, заграждайки рида от север и от юг. Теренът е естествено отворен на юг/югозапад към долината на средна Арда.

Билото на хълма е затворено от укрепена територия с неправилнатрапецовидна форма, покриваща район от 250 дка. Обектът е стратифициран и му е направена хоризонтална и вертикална стратиграфия. Структурите от различните периоди на обитаване не се препокриват често, което показва, че района не е бил застроен навсякъде, а има своя специфична вътрешна организация. На отделни места културните пластове от различните периоди достигат 2 м дебелина.

В пластът от късната бронзова епоха са проучени останките на четири къщи от два последователни строителни хоризонта. Къщите са построени от измазан плет върху каменна основа. Този метод на градеж най-добре може да бъде видян при къща N 3. Сградите имат една или две стаи с площ между 20-25 и 50 м². Две от къщите са опожарени.

Обитаването през къснобронзовата епоха е концентрирано върху високите тераси на северните части на билото. Начинът на живот показва

черти, които са характерни за полупланинско и планинско обитаване. Керамичният материал и дребните находки принадлежат към двете фази на периода и могат да бъдат датирани през 13-11 в. пр. Хр.

Открити са стратиграфски свързани структури от късно бронзовата и ранните фази на ранната желязна епоха (10-9 в. пр. Хр.). Сред най-характерните находки от по-късния период трябва да бъде споменат фрагмент от калъп, намерен в разрушената къща. Топографията на откритите структури и материалите от първата фаза на ранножелязната епоха е подобна на топографията на къснобронзовото обитаване във високите северни части на билото.

Втората фаза на ранно желязната епоха е най-добре представения период на Куш кая. Материалът от тази епоха е многоброен и се открива в почти всички части на обекта (както в укрепената, така и в неукрепената част). Той свидетелства за най-интензивно обитаване през този период. Укреплението на селището е изградено през втората фаза на ранно желязната епоха. Общите наблюдения на терена показват, че през това време площта на селището се е увеличила значително. Обитаването не е ограничено само върху високите, укрепени части, а и върху склоновете, простирайки се на изток и югозапад. Леки конструкции от дърво и трамбована глина са намирани в сектор II. Поради голямото количество печати за нанасяне на украса върху керамика и огнища, намирани в тази част постройките могат да бъдат интерпретирани като работилници за керамика. Разнообразният керамичен материал принадлежи към началото на втората фаза на ранно желязната епоха (8-7 в. пр. Хр.). Късната фаза на периода (6 в. пр. Хр.) не е засвидетелствана.

Резултатите от археологическите разкопки, провеждани в м. Куш кая през последните години се разглеждат в контекста на известните подобни структури от източната периферия на Родопите и по долината на Средна Арда. Опитите за сравняване на Куш кая с други подобни обекти от този микрорегион поставя въпроса за тяхната функционална интерпретация и наличието на редовни археологически разкопки. Последните десетилетия обекти от късната бронзова и ранната желязна епоха често са идентифицирани като светилища основно на базата на техните геоморфологични характеристики. Тяхното местоположение върху доминиращи височини и ясно изразените скални масиви не са сами по себе си аргументи в полза на интерпретацията им като култови места. В редица от случаите отделни черти на скалните светилища се откриват и при обекти, чиято култова интерпретация е спорна. Резултатите от проучванията на различни обекти от последните няколко години ясно показват, че не може да се приема интерпретацията по презумция и само конкретните проучвания могат да дадат ясни отговори.

В настоящия етап на проучване, селището при Куш кая показва дълъг етап от човешко обитаване, което вероятно обхваща около пет века от края на II хил. пр. Хр и през първата половина на I хил. пр. Хр.

№ 22.

3. Цинцов, Х. Попов, Б. Банушев. Археометалургични проучвания в района на с. Вълче поле, Хасковско. – Годишник на минно-геоложкия университет “Св. Иван Рилски”, свитък I: Геология и геофизика, 49, 2006, 79-85.

През 2005 г. стартира програма за проучване на следите от древно рударство и металургия в района на ридата Гората в Източните Родопи. Основни проблеми, които ще бъдат изяснявани в дългосрочен план са тези относно: 1. Хронологията на рударството и металургията в района (основни периоди и техните особености); 2. Видове металургия (цветна и/или черна); 3. Особенности на технологичния процес, които могат да бъдат регистрирани за различните периоди. По време на интердисциплинарни, археометалургични проучвания в района на с. Вълче поле, Хасковско бе установено, че през желязната епоха (X-I в. пр. Хр.) в тези земи древни рудари са добивали желязна руда като на място са извършвали металургичната ѝ преработка. За това свидетелства голямото количество шлака, намерена в непосредствена близост с металургична пещ и разсипите на региона. За тази цел са били използвани разсипни железоносни късове, намиращи се в голямо количество в алувиалните седименти от региона. Рудните минерализации в тях основно са представени от желязни оксиди/хидроксиди, включващи магнетит, хематит, магхемит, гьотит и много малко количества сулфиди. Първите два минерала имат разменени доминиращи количествени отношения и определят външния облик и особености на отделните образци.

№ 24.

24. H. Popov. Aspekte der thrakischen Archäologie der späten Bronze- und der Eisenzeit in Bulgarien. – In: Die alten Zivilisationen Bulgariens. Das Gold der Thraker. Katalog einer Ausstellung vom 15. März bis 1. Juli 2007 in Antikenmuseum Basel und Sammlung Ludwig, Basel, 2007, 33-37. ISBN 978-3-905057-23-2

В съответствие с популяризаторската цел на сборника, статията започва с кратък историографски преглед на интереса към археологическото проучване на тракийското културно-историческо наследство още от самото му начало, поставено от братята Шкорпил и поколението на големите български учени Богдан Филов, Гаврил Кацаров и Иван Велков. Отделя се внимание на държавната политика по отношение на пропагандирането и опазването на тракийското наследство по времето на социализма, прехода и в наши дни. Акцентът пада се върху интереса към могилните некрополи още от 30 –те години на XX в., през 70-те години на XX в. и в наше време, като авторът отбелязва и промяната на идеята за интерпретация на подмогилните съоръжения. Споменават се и проучванията на скалните светилища, а също така и широко изследваните през последните 20 години т. нар. „полета от ями“. Текстът запознава читателите с последните резултати при проучването на селищните обекти, като се представя нивото и перспективите за бъдещите изследвания в тази специфична област. Статията завършва с обобщение на постиженията на тракийската археология, както и възможностите за бъдещото ѝ развитие.

№ 25.

X. Попов. Аспекти на тракийската археология на късната бронзова и желязната епоха в България. – Сб. Древните цивилизации в българските земи, София, 2007, 26-36. ISBN 978-954-91587-7-9

В съответствие с популяризаторската цел на сборника, статията започва с кратък историографски преглед на интереса към археологическото

проучване на тракийското културно-историческо наследство още от самото му начало, поставено от братята Шкорпил и поколението на големите български учени Богдан Филов, Гаврил Кацаров и Иван Велков. Отделя се внимание на държавната политика по отношение на пропагандирането и опазването на тракийското наследство по времето на социализма, прехода и в наши дни. Акцентът пада се върху интереса към могилните некрополи още от 30 –те години на XX в., през 70-те години на XX в. и в наше време, като авторът отбелязва и промяната на идеята за интерпретация на подмогилните съоръжения. Споменават се и проучванията на скалните светилища, а също така и широко изследваните през последните 20 години т. нар. „полеа от ями“. Текстът запознава читателите с последните резултати при проучването на селищните обекти, като се представя нивото и перспективите за бъдещите изследвания в тази специфична област. Статията завършва с обобщение на постиженията на тракийската археология, както и възможностите за бъдещото ѝ развитие.

№ 26.

Х. Попов. С. Илиев. Теренни обхождания на територията на община Любимец. – Известия на историческия музей Хасково, 3. Стара Загора, 2007, 46-63.
ISSN 1312-4102

През 2004 г. на територията на три от общините в област Хасково – Любимец, Маджарово и Ивайловград, бе осъществен проект за развитие на културен туризъм. Тогава бяха извършени и теренни обхождания, при които бяха регистрирани и редица неизвестни археологически паметници. Методиката се доближи максимално до правилата, приети от Археологическа карта на България (АКБ). Тематичната насоченост на проекта налагаше промени, отразени в Регистрационния картон (обр. 1).

Въпреки селективния подход бяха отчетени много добри резултати. В хода на теренното проучване бе изготвена експертна оценка на 33 обекта, които се разпределят както следва: осем могилни некропола, осем долменни и могилни некропола, една скална гробница, три скални светилища, два обекта със скални връзвания, три антични и средновековни крепости, две римски вили, трасета на два антични пътя, три селища от открит тип, една каменна кариера. Единадесет от тях бяха напълно неизвестни до този момент. Като значим резултат може да бъде отбелязан и фактът, че при седем от известните паметници информацията бе допълнена, а в отделни случаи – регистрирана или коригирана.

В района на Сакар наред с известните мегалитни паметници от с. Оряхово и Изворово бяха регистрирани редица нови обекти, особено в землището на с. Васково – в м. Баямлъка. На един от новорегистрираните долмени през есента на 2004 г. започнаха спасителни археологически разкопки, които продължиха и 2005 г.

Много добри резултати бяха постигнати и в южните райони на общината – землищата на селата Малко Градище и Вълче поле. Този участък от рида Гората, заедно с части от землището на с. Мезек и Дъбовец се очертава като микрорегион с много интензивно обитаване (скални светилища, укрепени и открити селища, куполни гробници, структури, свързани с

рудодобив и пр.) през късната бронзова и цялата желязна епоха. На един от най-интересните обекти в м. Куш кая, северозападно от с. Вълче поле през 2005 бяха осъществени сондажни проучвания. Първоначалните резултати показват наличието на интензивно обитаване през късната бронзова и през втората половина на ранножелязната епоха.

Наред със започналите на Куш кая археологически разкопки, друг конкретен резултат от теренните обхождания през 2004 г. бе включването на района в проект за проучване на рударството и металургията в Тракия през желязната епоха и периода на римската античност. Наблюденията направени в землищата на Вълче поле, Малко Градище и Лозен дават основания да се предприемат детайлни и тематично насочени интердисциплинарни изследвания. Започнаха археологически и геоложки проучвания за следи на древен рудодобив и металургия в южните райони на община Любимец.

За съжаление след активна иманярска дейност през последните години сериозно са пострадали не само малки обекти (някои от които унищожени напълно), напр. Надгробни могили, долмени, гробници и пр., но и големи като площ и като количество структури обекти като глухите камъни, Шейновец, Куш кая, Градището при Белица и др.

№ 30.

Popov. Archäometallurgische Prospektionen im Bereich de Dörfer Valče Pole und Kamilski Dol, Südbulgarien. – In: Durch die Zeiten... Festschrift für Albrecht Jockenhövel zum 65. Geburtstag, Internationale Archäologie, Studia Honoria, Bd. 28, 2008, 383-394. ISBN 978-3-89646-428-6. ISSN 1433-4194

В статията се представят основните резултати от теренните регистрации на археологически структури, свързани с древен рудодобив и металургия в землищата на днешните села Камилски дол и Вълче поле. Регистрирани са обекти от различни епохи – желязна епоха, римска императорска епоха, късна античност, средновековие. Особен интерес представлява откритият рудник за добив на желязосъдържащи минерализации и многобройните пеци и купчини шлака в негова непосредствена близост по поречието на Права река. Текстът представя в синтезиран вид резултатите от малък археометалургичен проект функционирал в периода 2005-2006 г и имащ за задача да създаде предварителна база данни за бъдещи целенасочени монетархеологически теренни проучвания в тази част на Източните Родопи.

№ 31.

Jockenhövel, H. Popov 2008: Archaeometallurgical Surveys in the Eastern Rhodopes 2004-2006: Results and Perspectives for Development. – In: Ancient Mining in Turkey and Eastern Mediterranean. Atılım University, Ankara, Turkey, 2008, 251-269. ISBN 978-975-6707-20-3

Статията представя информацията, получена от археометалургичните теренни проучвания, проведени между 2004 и 2006 г. в Източните Родопи. Следи от древен металодобив често са откривани по време на геоложки изследвания. Известни са регистрираните при с. Камилски дол мини, както и тези при с. Стремци. През 90-те години на XX в. са

регистрирани още редица обекти в резултат от съвременна металодобивна дейност. Това са рудниците при с. Седефче, гр. Маджарово и др. Археометалургичните проучвания извършени между 2004 и 2006 г. могат да бъдат разделени на две големи групи: 1. Теренни проучвания и сондажи на вече регистрирани археологически структури; 2. Спасителни разкопки в райони, в които вече се извършва рудодобивна дейност. Теренни проучвания са направени в районите на с. Вълче поле, с. Камилски дол и с. Ламбух. Хронологически, регистрираните следи от антична металургична дейност датират от късната бронзова епоха до началото на I хил. пр. Хр. – период от около 1500 години. Направените изследвания показват доказателства за развитието на добива на желязо (с. Вълче поле и Камилски дол) и злато (с. Ламбух) в тези райони.

№ 32.

Х. Попов. Крепостта на хълма Кракра – изключение или често срещан селищен модел в Тракия?. – Известия на Регионален исторически музей – Перник, т. 1, 2008, 29-44. ISSN 1313-4078

Статията разглежда две основни хипотези, които интерпретират характера на укрепението от късножелязната епоха, издигащо се на хълма Кракра, близо до гр. Перник – дали става въпрос за македонска крепост или резиденция на тракийски династ. В светлината на последните изследвания за селищната археология беше направен опит да се открият близки паралели с други подобни обекти на територията на България, Македония и Сърбия. Резултатите

от последните проучванията, извършени на крепостта в периода 2002-2003 дават значителна информация за хронологическите граници на обекта. Авторът засяга развитието на обитаването през желязната епоха (от ранно желязната епоха до елинистическия период) в района на Централните Балкани и долините на реките Струма, Вардар и Места; считайки, че селищният модел на крепостта намира паралели сред редица обекти разположени в този регион. В този случай съществуват два варианта: единият е за отделни елинизирани центрове на малки прото-градски структури (разположени на централните Балкани) или редица от центрове с широк политически функции (от позицията на един от центровете на македонците, представени в региона). Първият вариант изглежда по-вероятен. Крепостта на хълма Кракра се припокрива с модела на елинизиран селищен център в варварската периферия на Средиземноморието, но в също време притежава и регионални особености, които са характерни за тези части на Балканите през желязната епоха. Идеята, че там е имало дългосточно местно развитие със свои собствени характеристики има своите основания. В същото време нерзгледаните предположения относно функционалните характеристики на селището на хълма Кракра може да бъде тема за по-детайлно изследване на обекта.

№ 33.

Х. Попов. Характеристики на обитаването през периода II-III в. в източната периферия на родопския рид Гората. – In: Studia in honorem Aleksandrae Dimitrova-Milcheva. Югоизточна Европа през Античността VI в. пр. Хр. – началото на VII в. сл. Хр., Велико Търново, 2008, 274-286. ISBN 978-954-92181-8-3

В периода 2004-2007 г. в източните части на родопския рид Гората се провеждат редица теренни проучвания (теренни регистрации, сондажни разкопки, редовни дългосрочни разкопки на археологически обекти). Голяма част от проучваните обекти се отнасят към римската императорска епоха, периода II-III в. Микрорайонът се разделя ясно от рида Гората (протичащ от изток на запад надлъжно) на две основни зони: 1. Зона северно от рида – в равнинните части по десния бряг на р. Марица и 2. Полупланинска и планинска зона по рида и южно от него. В северната зона могат да бъдат разпознати няколко по големи вилни стопанства с прилежащите им некрополи. В южната зона се обособяват малки селски агломерации и отделни стопанства.

Картината на интензивното обитаване в цялата област през II-III в. показва, че постепенно се оформят стопански специализирани микрорайони. След многото варварски нападения от средата на III в. насетне постепенно областта е опустошена и интензитетът на обитаването в нея рязко спада. Животът в много от по-рано съществувалите малки селища не се подновява.

№ 34.

Д. Стоянова, Х. Попов. Нови сведения за употребата на кирпич в предримска Тракия. – PHOSPHORION. Studia in honorem Mariae Čičikova, София, 2008, 340-347. ISBN 978-954-322-250-6

Текстът прави анализ на всички нови сведения за употребата на кирпич като строителен материал в предримска Тракия. Натрупаните теренни наблюдения позволяват да се разграничат следните технологични категории: 1. кирпич, сушен на слънце, 2. печен кирпич, 3. Тухла. Извеждат се следните функционални групи за употребата на кирпича като строителен материал: 1. Във фортификацията, 2. В жилищната архитектура, 3. В гробничната архитектура, 4. Използване в някои единични, особени случаи (в производствени съоръжения, в някои култови съоръжения и др.). В текста се дават примери за всички обособени групи.

В заключение се констатира, че натрупаната през последните 15 години теренна информация показва не само широкото използване на кирпича в Тракия, но и разнообразното му приложение в различни по характер обекти и различни като функция архитектурни конструкции. Най-ранните данни за неговата употреба в Тракия понастоящем са от средата на V в. пр. Хр. Постепенното налагане на тази строителна техника би трябвало да се свърже с контактите на траките и с постепенно засилващото се присъствие на елинско население във вътрешнотракийските райони. Като правило там където се регистрира ранна употреба на кирпич има установено и ранно използване на строителна керамика. Рязкото нарастване на употребата на кирпич в Тракия, особено през елинистическата епоха, свидетелства за трайното налагане на тази техника на строеж в местна среда.

№ 37.

Х. Попов. Куш кая. Характеристики на обитаването през късната бронзова и ранната желязна епоха. – Археология, 2009, 1-2, 21-39. ISSN 0324-1203.
Студия

През 2005-2007 г. в м. Куш Кая близо до с. Вълче поле, община Любимец бяха извършени разкопки на селище от късната бронзова и ранната желязна епохи. Археологическият обект е разположен на върха на хълм в периферията на южните склонове на източнородопския рид Гората. Два големи каменни масива доминират над по-високите части от Куш кая, заграждайки ридата от север и от юг. Теренът е естествено отворен на юг/югозапад към долината на средна Арда.

Билото на хълма е затворено от укрепена територия с неправилна трапецовидна форма, покриваща район от 250 дка. Обектът е стратифициран и му е направена хоризонтална и вертикална стратиграфия. Структурите от различните периоди на обитаване не се препокриват често, което показва, че района не е бил застроен навсякъде, а има своя специфична вътрешна организация. На отделни места културните пластове от различните периоди достигат 2 м дебелина.

Проученият район е разделен на три основни сектора. В сектор I са открити структури основно от късната бронзова епоха. Сектор II представя всички познати периоди на обитаване на обекта (късно бронзова епоха, ранно желязна епоха и римски императорски период). Сектор III е свързан с изследването на югозападната част от укрепителната система.

Така в пластът от късната бронзова епоха са проучени останките на четири къщи от два последователни строителни хоризонта. Къщите са построени от измазан плет върху каменна основа. Този метод на градеж най-добре може да бъде видян при къща N 3. Сградите имат една или две стаи с площ между 20-25 и 50 м². Две от къщите са опожарени.

Обитаването през късно бронзовата епоха е концентрирано върху високите тераси на северните части на билото. Начинът на живот показва черти, които са характерни за полупланинско и планинско обитаване. Керамичният материал и дребните находки принадлежат към двете фази на периода и могат да бъдат датирани през 13-11 в. пр. Хр.

В сектор II са открити стратиграфски свързани структури от късно бронзовата и ранните фази на ранната желязна епоха (10-9 в. пр. Хр.). Сред най-характерните находки от по-късния период трябва да бъде споменат фрагмент от калъп, намерен в разрушената къща. Топографията на откритите структури и материалите от първата фаза на ранножелязната епоха е подобна на топографията на къснобронзовото обитаване във високите северни части на билото.

Втората фаза на ранно желязната епоха е най-добре представения период на Куш кая. Материалът от тази епоха е многоброен и се открива в почти всички части на обекта (както в укрепената, така и в неукрепената част). Той свидетелства за най-интензивно обитаване през този период. Укреплението на селището е изградено през втората фаза на ранно желязната епоха. Общите наблюдения на терена показват, че през това време площта на селището се е увеличила значително. Обитаването не е ограничено само върху високите, укрепени части, а и върху склоновете, простирайки се на изток и югозапад. Леки конструкции от дърво и трамбована глина са намирани в сектор II. Поради голямото количество печати за нанасяне на украса върху керамика и огнища, намирани в тази част постройките могат да бъдат интерпретирани като работилници за керамика.

Разнообразният керамичен материал принадлежи към началото на втората фаза на ранно желязната епоха (8-7 в. пр. Хр.). Късната фаза на

периода (6 в. пр. Хр.) не е засвидетелствана.

Опитите за сравняване на Куш кая с други подобни обекти поставя въпроса за тяхната функционална интерпретация и наличието на редовни археологически разкопки. Последните десетилетия обекти от късната бронзова и ранната желязна епоха често са идентифицирани като светилища основно на базата на техните геоморфологични характеристики. Тяхното местоположение върху доминиращи височини и ясно изразените скални масиви не са сами по себе си аргументи в полза на интерпретацията им като култови места. В редица от случаите отделни черти на скалните светилища се откриват и при обекти, чиято култова интерпретация е спорна. Резултатите от проучванията на различни обекти от последните няколко години ясно показват, че не може да се приема интерпретацията по презумция и само конкретните проучвания могат да дадат ясни отговори.

В настоящия етап на проучване, селището при Куш кая показва дълъг етап от човешко обитаване, което вероятно обхваща около пет века от края на II хил. пр. Хр и през първата половина на I хил. пр. Хр.

№ 38.

Х. Попов. Жилища от ранносредновековното селище при Капитан Андреево. – Приноси към българската археология, т. V, 2009, 39-53. ISBN 978-954-8761-84-0

По време на спасителни разкопки по жп линията Пловдив-Свиленград, близо до с. Капитан Андреево, беше открито ранносредновековно селище. Археологическите проучвания, извършени през 2005 и 2006 г. разкриха 8 полукопани жилища и 5 боклучни ями свързани с тях.

Обектът е разположен върху първата незаливна тераса на левия бряг на р. Марица. Речното корито е образувало малък полуостров в материковата скала и върху неговата периферия е ситуирано селището, използвайки естествено защитения терен.

Геоморфологичните изследвания представят сигурни доказателства, че заливните и ниските незаливни тераси са били заблациявани. След извършените през 1960 и 1970 г. корекции на речното корито на р. Марица реката протича значително по-на юг от речното си русло.

Извършените проучвания на жилищата показват, че те са с дълб. 0,40 – 0,50 м. Всички те са с птавоъгълна форма и дължина на стените от 2,80 до 3,40 м. Полукопаните къщи са сходни по своя план, размер и разположение на пещта, а се различават една от друга по характера на стените и покривната конструкция.

В много случаи откритите дупки от колове имат малък диаметър – 6-10 см. Тяхното разположение предполага, че стените са били изградени от вертикални колове и плет от тънки пръти (Flachwerk). Това означава, че стените са били много високи и вероятно са поддържали лека покривна конструкция. Различен ти плет е документиран при къщи 1 и 5 – и в двата случая тежки вертикални греди са поддържали плетената конструкция.

Разположението на запазените дупки от колове (с диаметър 18-20 см) в ъглите или в средата на къщи 1, 5 и 6 показват по-тежка конструкция от тип Blockhaus. Много е вероятно вертикалните греди в къща 6 да са свързани с хоризонтални такива. Една от характерните особености в конструкцията на жилищата от обекта е, че дупките от колове са намерени извън вкопането

на къщата в контраст с преобладаващите през ранното средновековие жилища, при които дупките от колове са в къщата или по нейните граници.

Отоплителното съоръжение (пец), направено от камъни и глина, е разположено в североизточния ъгъл на жилището. Селището е от открит тип и не е заобиколено от отбранителна система. Гъстотата на жилищата не е много висока. Разстоянието между отделните жилища варира от 15-20 м до 40 м. В пространството между къщите са открити малки по размер дупки, вероятно принадлежали на малки дворове, части от които може би са затворени от дървена ограда.

Обобщавайки наличните археологически данни, относно района на север от настоящата жп линия може да се предположи, че ареала на обитаване е около 200-220 м дълъг (изток-запад) и 40 м широк (север-юг). На този етап на проучване можем да приемем, че селището се датира в първата половина на 7 в. пр. Хр.

№ 39.

Х. Попов. Антична рударска находка от района на връх Мечковец, община Хасковски минерални бани. – Сборник в памет на професор Велизар Велков, София, 2009, 374-386. ISBN 978-954-400-005-9

С този текст за първи път се публикува колективна находка от рударски копач и двуфитилна глинена лампа, постъпили във фонда на РИМ-Хасково. Те са открити в антична галерия, разположена в подножието на обект Калето, вр. Мечковец, общ. Хасковски минерални бани, като местонамирането и функционалните им характеристики свидетелстват за тяхното използване в античния рудодобив. По повод на рударския копач се дискутират най-често срещаните инструменти за рудодобив и се търсят паралели на нашата находка. Освен на лампата се обръща внимание и на целия керамичен комплекс от обекта Калето, като сравнителното им датироване позволява да се твърди, че двата обекта са синхронни и вероятно функционално свързани. За да се изясни характера на древния рудодобив се имат предвид геологическите характеристики на региона, а именно че районът около връх Мечковец е всъщност известното златно-полиметално находище „Чала“. Съчетаването на информацията от предишни геологически проучвания и разработки в региона с данните на археологията дава възможност да се твърди, че находището „Чала“ е експлоатирано в римската епоха.

№ 40.

Х. Попов, З. Цинцов, С. Илиев. Методи на теренна регистрация при издирване на следи от антично рударство и металургия в района на Източните Родопи. – Известия на Регионален исторически музей Благоевград, т. 5, 2009, 140-153. ISSN 1311-3526

Теренните издирвания на следите от древно рударство и металургия имат своите особености, които изискват по-тясно профилиран подход при тяхното осъществяване. Настоящата статия има за цел да запознае читателите с тези специфики, разгледани в контекста на проучванията на авторите в района на Източните Родопи. На първо място са посочени основните проблеми при опитите да бъдат първично изяснени

характеристиките на археометалургичните паметници и техните конкретни черти. Акцентира се върху техния производствен характер, като се споделя наблюдението, че при тях рядко се откриват движими находки, притежаващи ясни хронологически характеристики, тъй като предметите, използвани на такива обекти, са свързани с нуждите на непосредствения добив. В следващата част на изложението авторите споделят опита си и работните методи, използвани от тях при осъществяването на програмата за археометалургични теренни издирвания на територията на община Любимец през 2005, 2006 и 2007 г. Прилагането на разнообразна интердисциплинарна методика позволява да бъде добита детайлизирана обща картина за следите от древно рударство и металургия в землищата на селата Вълче поле и Камилски дол. От своя страна тя позволява сравнителен анализ и с наличната информация за интензитета на обитаване през различни исторически периоди в района.

№ 46.

Х. Попов, З. Цинцов. Предварителни археометалургични данни за района на селата Вълче поле и Камилски дол, Източни Родопи. – Интердисциплинарни изследвания, XXII-XXIII, 2010, 32-74. ISSN 0204-966X
Студия

Студията представя предварителните резултати на проекта „Проучване на добива на руда през желязната епоха и металургичните центрове в Източните Родопи и Централните Балкани”, който изследва следите от древната рудодобивна и металургична дейност в региона. Представя методите, използвани за теренното проучване. Дава информация за регистрираните обекти свързани с древна рудодобивна и металургична дейност, с акцент на тези край Вълче поле и Камилски дол. Освен това представя данни от сондажното проучване на обекта Вълче поле. Коментира данните от геологическите и минералогични изследвания и от анализа на шлаките, като следи от древната металургична активност в България. Прави един начален опит за корелация на данните, добити с методите археологията, геологията и минералогията. Представя перспективите на подобно проучване в България.

№ 47.

Х. Попов. Нови сведения за ранножелязната епоха в района на с. Каснаково, Хасковско. В: Югоизточна България през II-I хил. пр. Хр., Варна, 2010, 79-84.

През 2007 г. бяха извършени археологически проучвания на т.нар. „Светилище на трите Нимфи и Афродита” близо до с. Каснаково, Хасковска област. Проучванията представиха нови данни за обитаването на района не само през римско императорско време, а и през ранножелязната епоха. Под разрушенията на голяма сграда от II-III в. бяха намерени останки от две частично запазени жилища от ранножелязната епоха. Те имат правоъгълен план и са леко вкопани в терена. Наличието на дупки от дървени колове по протежение на стените показват, че жилищата са плетена конструкция, обмазана с глина. Сравнително малкото количество фрагменти от глинени замазки, предполага, че стените са обмазани с глина, която не е изпичана след това. Керамичните находки ни позволяват да датираме жилищата в прехода

между двете фази на ранножелязната епоха в южна Тракия (9-8 в. пр. Хр.). Културните пластове са тънки и отчасти нарушени основно около жилищата. Може да се предположи, че тук е съществувало селище от отворен тип за кратък период от време през 9-8 в. пр. Хр.

№ 54.

54. H. Popov, A. Jockenhövel, Ch. Groor. Ada Tepe (Ost-Rhodopen, Bulgarien): Spätbronzezeitlicher – ältereisenzeitlicher Goldbergbau. In: Anatolian Metal V, Bochum, 2011, 167-186. ISBN 10: 3-9327203-34-6

Студия

В контекста на известните сведения за траките като умели рудари, Тракия като богата на метали страна и на редица известни находки от благородни метали се разглежда първият (след прекъсване от няколко десетилетия) реално функциониращ на българска територия археометалургичен проект. Представени са резултатите от проучванията в района на Крумовград и на Ада тепе в частност до кампания 2008 г., включително. Въз основа на теренните проучвания през 2005 г и на анализа на откритите материали обектът е включен в рамките на българо-немския археометалургичен проект „Желязо и злато – по следите на металургията на Древна Тракия”. Показани са първите стъпки в теренната работа по проучването на Ада тепе и прилежащите му околности. Микрорайонът е разделен на две части: Зона 1. В нея попадат високите части на върха, в които се разполага рудникът. Въз основа на теренната регистрация през 2008 г е установено, че площта на стария златодобивен рудник многократно надхвърля първоначалните представи. Локализирани са основните отвали по източните, северните и западните склонове на върха. Набелязани са местата за първи сондажни проучвания – места, които биха могли да дадат отговор на въпроси за различните технологични стъпки в златодобива, който е бил упражняван на върха. Зона 2 е очертана в близките околности на височината и е свързана с основните водоизточници, по които би могло да се извършва вторична обработка на добитата руда и с равнинните терени, по които биха могли да се разполагат сателитни селищни обекти. Коментирана е стратегията за проучване на Ада тепе, изградена въз основа на резултатите от 2005 и 2008 г. Ада тепе е представен в контекста на известните антични източници на благородни метали от района на Северна Егея и островите. Доколкото основната част материали от Ада тепе датират от късната бронзова епоха е поставен въпросът за суровинните източници от микенската епоха.

№ 55.

Popov, H. - Jockenhövel, A.: At the Northern Borders of the Mycenaean World: Thracian Gold Mining from the Late Bronze and the Early Iron Age at Ada Tepe in the Eastern Rhodopes. In: Anodos. Studies of the Ancient World 10/2010, 265-281. Trnava 2011. ISBN 978-80-8082-500-3; ISSN 1338-5410.

Основните хронологически характеристики и местоположението на стария златодобивен рудник на Ада тепе в района на Крумовград поставят интересни предизвикателства пред съвременното изследване. Преобладаващата част от материалите от рудника са от времето на късната бронзова епоха. Самият рудник и района на днешния Крумовград се

намират на няколко десетки километра на север от егейското крайбрежие – в непосредствената периферия на някогашния микенски и егейски културен кръг. Досегашните резултати от няколкогодишното спасително археологическо проучване на Ада тепе са от значителен интерес, но те и на свой ред поставят много нови въпроси за комуникациите, преките търговски контакти и пътищата на разпространение на златото, добивано на върха.

В статията са представени както етапите на теренно проучване през последните няколко години, така и основните сектори и техните специфични характеристики. Източните сектори на този етап предоставят най-важната информация за първичния рудодобив – в открит рудник, с фронт на забоя, който е над 80 м и дебелина на пластовете от технологичния отпадък в отвалите, която често надхвърля 10 м. Мащабите на древните изработки в тази част от върха свидетелстват за промишлен по своите характеристики добив. По-различни са чертите на структурите, които се откриват по високите западни склонове. На това място се проучват следи от малък по обем повърхностен добив и халди, които са свързани с вторичната преработка на добитата руда – сортиране, счукване и смилане на богатите късове. Друга по характер информация предоставя секторът в най-високите части на върха, където е локализирано и се проучва селище, чиито обитатели са били хората, добивали злато на върха в древността. Сравнителният анализ на информацията от различните сектори на Ада тепе дава възможност за реконструиране на различните стъпки в технологичната верига (*„chaîne opératoire“*) на някогашния златодобив. При актуалното състояние на проучванията Ада тепе представлява един от малкото установени суровинни източници на някогашния егейски свят от времето на късната бронзова епоха.

№ 56.

H. Popov, A. Jockenhövel, Z. Tsintsov and S. Iliev. 2011. Montanarchäologische Forschungen in den Ostrhodopen, Südostbulgarien. In: V. Nikolov, K. Bacvarov, H. Popov. Interdisziplinäre Forschungen zum Kulturerbe auf der Balkanhalbinsel. Sofia, 253-290. ISBN 978-954-8587-07-5

Студия

Публикувани са основните резултати от българо-немския проект „Желязо и злато – по следите на металургията на Древна Тракия“, финансиран от фондация Александър фон Хумболт. Изследванията са представени в различните етапи от тяхното провеждане – теренна регистрация, сондажни проучвания, преминаване към дългосрочно, детайлно проучване на един от регистрираните обекти. При теренната регистрация са коментирани основните методи на работа и постигнатите резултати. Представени са регистрираните обекти в землищата на селата Вълче поле, Камилски дол, Седефче, Звездел. Заедно с регистрираните следи от старо рударство и металургична дейност са регистрирани и редица селищни обекти, които дават добри възможности за макроанализ на развитието на селищните структури в дадените райони и на организацията на добивната дейност като основен поминък. При сондажните разкопки са представени накратко теренни резултати от землищата на село Вълче поле и от кампания 2009 г. от проучването на Ада тепе. Основно внимание в изложението е обърнато на последния обект. Проучването на Ада тепе има основен принос за изпълнението на целите на проекта. Става въпрос не само за конкретните

теренни резултати, но и за поставената цел да се изгражда компетентност в областта на монтанархеологията в българска среда. Формирането на екип от млади учени, които имат амбиция да работят в това научна направление е едно от основните постижения на тригодишната работа по проекта. Интердисциплинарният характер на изследванията е подчертан допълнително в края на студията с представянето на резултатите от изследването на злато от Ада тепе с два различни източника на произход и в крайна сметка с различно значение за превръщането на находището в рентабилно не само сега, но и в миналото.

В обобщен вид в студията е представена създадената предварителна база за бъдещи монтанархеологически изследвания в района на Източните Родопи.

№ 57.

Х. Попов, Д. Рабовянов. Проучване на тракийското селище на хълма Трапезица. В: Проблеми и изследвания на тракийската култура, т. V, Казанлък 2011, 70-87, ISSN 1312-8256.

През 2008 г по програма за консервиране и реставриране на останките на историческия хълм Трапезица започват широкомащабни археологически проучвания по цялата площ на възвишението. Статията представя резултатите от теренната работа в Сектор Южен, където се разкриват останки от обитаване не само от времето на Второто българско царство, но и от значително по-ранни периоди. Един от тях е свързан с тракийско селище от ранната желязна и първите фази на късната желязна епоха. Разкрити са останки от различни жилищни хоризонти от тези периоди, като движимите материали показват ясно, че към края на VI – първата половина на V в. Пр. Хр. търговските контакти с Южна Тракия и близко разположените до морето райони достигат и до средното поречие на Янтра. Някои от керамичните находки на монохромна керамика, работена на колело, от хълма Трапезица са едни от най-ранните откривани на територията на днешна Северна България. Запазените структури на хълма Трапезица и материалите, свързани с тях, дават добър шанс в бъдеще обектът да бъде използван като важен репер за проучването на преходната фаза между ранната и късната желязна епохи на територията на Централна Северна България. Проучванията на Сектор Южен дават възможност и за корелация и ревизия на някои от резултатите от проучванията на предсредновековното обитаване на съседния хълм Царевец.

№ 58.

Х. Попов. Сведения за производство на керамика от селището от ранножелязната епоха в местността Куш кая при село Вълче поле. В: Stephanos Archaeologicos in honorem Professoris Stephcae Angelova. Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis, Suppl. V, София 2010, стр. 57-67.

Възвишението Куш кая е разположено по южните склонове на рида Гората в Източните Родопи. Намира се северозападно от днешното село Вълче поле. Проведените в периода 2005-2007 г. археологически проучвания показват, че на Куш кая през ранната желязна епоха е съществувало голямо, укрепено селище. Към най-интересните находки от този период принадлежат 10 глинени печата, предназначени за украса на керамика. Повечето печата са

открити до две огнища на подовото ниво на една голяма постройка, проучвана в сектор II. Другите са от същия сектор, но от стратиграфски пластове, нарушени от по-късното обитаване през римската епоха на това място. Постройката от ранножелязната епоха вероятно е имала производствени функции и се интерпретира от автора като керамична работилница. Структурата се свързва с периода на най-интензивно обитаване на селището, което по това време се е простирало на площ от над 25 000 кв.м. Различните нужди на жителите са били задоволявани от специализирани занаятчии. Това се отнася и за керамичната продукция. Добри паралели находките и теренната ситуация, свързана с тях, намират в обекта при с. Овчарово, където също са открити многобройни глинени печати, в контекст, свързващи ги с производство на това място. През последните години рязко нарастна броят на откриваните печати за украса на керамика, както и броят на обектите, на които те се откриват. Този факт показва, че е по-разумно да се мисли не за напълно специализирано занаятчийство, ориентирено към широк пазар и далечни дестинации, а по-скоро за занаятчийство ориентирано към потесен кръг потребители в рамките на общината.

№ 71.

H. Popov. Auf der Suche nach dem Gold des Thrakerkönigs Rhesos. In: Archäologie in Deutschland, 2012, 1 (im Druck)

Статията представя пред широката научна публика в Германия историята на проучванията на златодобивния рудник от късната бронзова и ранната желязна епоха в района на Ада тепе, Крумовград. В контекста на многобройните известни предмети от благороден метал от тракийска среда и на информацията от античната литературна традиция се поставя въпросът за произхода на суровината. Възможност за отговор дава развитието на модерни монтанархеологически проучвания в съвременната българска археология. Ада тепе е пионерен проект в това отношение, при който се проучва нивото на технологично развитие на тракийското общество в Източните Родопи през микенската епоха.

№ 72.

H. Popov, A. Jockenhövel. Goldbergbau der Späten Bronzezeit und Älteren Eisenzeit auf dem Ada Tepe (Stadt Krumovgrad) in den östlichen Rhodopen (Bulgarien). In: Archäologisches Korrespondenzblatt (Im Druck)

Представени са резултатите от монтанархеологическите проучвания в района на Крумовград и Момчилград през последните 6 години. Основният акцент е поставен върху златодобивния рудник Ада тепе до гр. Крумовград – хронологически обхват, технологични въпроси, свързани със златодобива, обитаване – различни етапи от цялостната технологична верига - «*shaine oréatoire*». Дискутира се рядката възможност рудникът да бъде проучван заедно със селището, регистрирано във високите части на върха. Заедно с Ада тепе накратко са представени резултатите от монтанархеологическите теренни регистрации в районите на селата Седефче, Ауста, Друмче, Камилски дол и др., които дават предоставят възможността една голяма част от Източните Родопи да бъдат разглеждани като район, в който рударството е било основен поминък през различни исторически периоди.

№ 73.

Z Tsintsov, H. Popov. Features of placer gold from the eluvial-deluvial sediments of Ada tepe peak and their significance for the ancient ore mining. В: Доклади БАН (под печат).

Данните от гравитационното обогатяване, химичните анализи и особеностите на разсипното злато от елувиално-делувиалните седименти на вр. Ада тепе дават основание да се направят някои важни изводи от археометалургичен аспект, касаещи древния златодобив в района. Те се свеждат до следното: Разсипното злато изцяло попада в зърнометричните фракции под 125 μm . Такова злато в минераложката практика обичайно се разглежда като „фино” и формира категорията на т. нар. „плуващо злато”. В съвременната практика за гравитационно обогатяване се приема, че зърна с едрина под 44 μm практически са неизвлекаеми, а тези във фракциите до 100 μm се извличат частично, на случаен принцип. Поради това, приложената от нас методика на опробване, използвана традиционно в проучвателната практика у нас, не може да установи еднозначно съдържанието на свободно самородно злато в елувиално-делувиалните седименти на вр. Ада тепе. Ясно е обаче, че количеството му в седиментите е много високо – вероятно п.10 ррт ($n=1 - 10$). Химическите анализи на разсипните материали от отвалите вземани през последните 3 години (2009-2011 г) показват ясно, че съдържанието на злато е минимално и е по-ниско от 1 г/т. В същото време пробите, вземани от ненарушени антропогенна дейност участъци на горното рудно тяло показват много високи стойности на златно съдържани.. Това свидетелства, че въпреки дребните размери на златото от Ада тепе, то е било успешно извличано от древните рудари. Това поставя въпроса за технологията на работа. Тъй като попадането съгласно съвременните стандарти на златото от Ада тепе в категорията „плуващо” поставя редица предизвикателства пред съвременните методи за извличане.

Единични зърна разсипно злато с едрина под 125 μm не могат да бъдат регистрирани от невъоръжено човешко око. Поради това специалистите разглеждат такова злато като „невидимо”. На разстояние около 250 тт нормално човешко око различава единични зърна злато не по-малки от 170 μm . Подредени обаче в нишка, с дължина няколко сантиметра и дебелина няколко милиметра, зърна под тази граница образуват „златна ивица”, която лесно и еднозначно се диагностицира от невъоръжено човешко око.

Горните наблюдения и изводи насочват към хипотеза за начина на откриване от древните рудари на коренното златно находище,, разположено на вр. Ада тепе. От местонахождението на редица основни, археологически структури, свързани с древния златодобив, става ясно, че рударите от времето на късната бронзова епоха много добре са познавали характеристиките на златоносните скали. Като имаме пред вид, че древният добив на Ада тепе е траял най-малко 600-700 години - това вероятно е бил постепен, континуиетен процес с натрупването на дългогодишни познания, предавани от поколение на поколение в общността, която е обитавала върха и е работила на него. Доброто познаване на златоносните скали вероятно ги е провокирало да опробват седиментите около повърхностните разкрития на основните златоносни жили.